LEGES REGIAE
ET
LEGES X.VIRALES,

I. LIPSII operâ ſtudioſè collectae.

Editio vltima.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
cIↃ. IↃ cI.
Cum Priuilegiis Cæſareo & Regio.

DE REGIIS LEGIBVS, ET QVI REGES QVAS TVLERINT.

VS omne Publicum aut Priuatum eſt. Publicum, Diuinum, aut Humanum. Diuinum, quod ad ſacra & ſacerdotes pertinet: Humanum, quod ad magiſtratus & publicam adminiſtrationem. Ex his Romulus rex Humanum praecipuè: Numa, Diuinum conſtituit. Et publico quidem iuri pauca aut reges ceteri aut X.viri addiderunt. Supererat Priuatum. quod in Naturale, Gentium, & Ciuile tribuitur. Naturae ius Romuli ferè leges praeferunt: Numa Gentium addidit. Romulus de educatione liberûm, de matrimoniis, de parentum iure ſanxit: Numa, de homicidis, de bonae fidei contractibus, de ſepultura, quaedam tulit. Iuris Ciuilis praecipuus auctor Seruius Tullius, qui auctore Dionyſio de Contractibus & Iniuriis quinquaginta leges rogauit: item de fœnore, de nexis, aere alieno, & alia. quae compluria in ſuas tabulas X.viri tranſtulerunt. Non aliena ab hac origine iuris Ariſtotelis diuiſio eſt Iuſtitiae particularis in διανεμητικὴν ſiue Diſtributiuam, & ἀλλακτικὴν ſiue Commutatiuam. Priorem illam iuſtitiam Romulus maximè, & ex parte Numa: poſteriorem ceteri ſpectarunt. Romuli leges, quarum verba ipſa perierunt, ſententiae ex antiquis, praecipuè Dionyſio, colliguntur, ſic concipi poſſunt.

Deos patrios colunto: externas ſuperſtitiones aut fabulas ne admiſcento. I.

Ne quid inauſpicato publicè gerunto. II.

Nocturna ſacrificia, peruigiliaque amouentor. III.

Rex ſacrorum praeſes, legum cuſtos eſto: iudicia exerceto: belli imperium habeto. IV.

Patres ſacerdotia & magiſtratus capiunto: plebeiis patroni ſunto. V.

Populi ſuffragia ſunto: magiſtratus creanto: leges ſciſcunto: pacem bellumque iubento. VI.

Moenia ſancta exiſtimantor. VII.

Vxor Farreatione viro iuncta in ſacra & bona eius venito: ius deuortendi ne eſto. VIII.

IX. Si stuprum commisit aliúdve quid peccassit, maritus iudex & vindex esto: deque eo cum cognatis cognoscito.

X. Temetum mulier ne bibito.

XI. Quod natum erit, parentes tollunto : monstrosos tamen partus sine fraude exponi fas esto.

XII. In liberos suprema patrum auctoritas esto : venumdare, occidere liceto.

Verba ipsa legum.

XIII. SI PATER FILIOM TER VENVM DVIT, FILIVS A PATRE LIBER ESTO.

XIV. SEI PVER PARENTEIS VERBERIT, AST OLOE PLORASSINT, PVER DIVEIS PARENTVM SACER ESTO. SEI NVRVS, SACRA DIVEIS. PARENTVM ESTO.

XV. PATRONVS SI CLIENTI FRAVDEM FAXIT, SACER ESTO.

XVI. DVVMVIRI PERDVELLIONEM IVDICENT : SI A DVVMVIRIS PROVOCARIT, PROVOCATIONE CERTATO. SI VINCENT, CAPVT OBNVBITO, ARBORI INFELICI SVSPENDITO : VERBERATO VEL INTRA POMOERIVM, VEL EXTRA POMOERIVM.

Numae Pompilij leges.

Numa, ait Dionysius, Romuli leges firmauit, nouas ipse de ritibus & ministris sacrorum adiunxit. Curiones, Flamines, Augures, Vestales, Salios, Feciales, Pontifices instituit. Legum aliquot verba haec reperiuntur.

I. DIS EX IMPVTATA VITE NE LIBANTO.

II. VINO ROGVM NE RESPERGITO.

III. PISCEIS QVEI SQVAMOSI NON SVNT NEI POLLVCETO: SQVAMOSOS OMNEIS PRAETER SCARVM POLLVCETO.

IV. QVOIVS AVSPICIO, CLASSE PROCINCTA, OPEIMA SPOLIA CAPIVNTVR, IOVI FERETRIO BOVEM CAEDITO. QVEI CEPIT, AERIS DVCENTA DARIER OPORTETO.

SECVNDA SPOLIA, IN MARTIS ARAM IN CAMPO SOLITAVRILIA VTRA VOLVERIT CAEDITO.

TERTIA SPOLIA, IANO QVIRINO AGNVM MAREM CAEDITO, CENTVM QVI CEPERIT EX AERE DATO.

V. QVI TERMINVM EXARASSIT, IPSVS ET BOVES SACREI SVNTO.

VI. SI QVIS HOMINEM LIBEROM DOLO SCIENS MORTI DVIT, PARICIDA ESTO : SI IMPRVDENS, TVM IN CONCIONE PRO CAPITE OCCISI ET NATIS EIVS ARIETEM OFFERTO.

VII. PELLEX ARAM IVNONIS NE TAGITO : SI TAGIT, IVNONI CRINIBVS DEMISSIS AGNVM FAEMINAM CAEDITO.

VIII. SEI HOMINEM FVLMIN IOVIS OCCISIT, NE SVPRA GENVA TOLLITO.

HOMO

HOMO SI FVLMINE OCCISVS ESIT, EI IVSTA NVLLA FIERI OPORTETO.

Sensa legum ista.

Deis fruge & mola salsa supplicanto.

In contractibus fides seruator: Fidei numen omnes metuunto. IX.

Si filius familias vxorem duxit, patri vendundi eius ne vltrà ius esto. X.

Mulierem, si praegnas mortua fuat, nisi exciso partu, ne humato: qui XI.
secus faxit, quasi spem animantis peremerit, ita esto. XII.

Tulli Hostilij.

Nati trigemini, donicum puberes esunt de publico aluntor. I.

De X.*virorum Legibus, quando & quomodo scriptae.*

Regiae leges partim scriptae, partim inscriptae adusque Tarquinij Superbi tempora valuerunt. Primus ille & Seruij leges omnes abrogauit, & priorum Regum plerasque contempsit, ad vim omnia referens & libidinem dominandi. Tarquinio verò pulso, à Bruto & Valerio COSS. *reuocatas iterum Seruianas aliásque leges Dionysius adfirmat. Quasdam & ipsi* COSS. *& postea Tribuni addiderunt tuendae libertatis, vt sunt Valeriae, Sacratae, Iciliae leges. Sed hae omnes ius publicum spectabant: & priuato iuri nulla facta accessio ante leges* X.*virales.* A. V. C. CCXCII. *promulgata à Tribunis lex Terentia est de Quinqueuiris, vt Liuius, vel Decemuiris, vt Dionysius, Legum scrib. creandis. Eáque lex plebi volenti fuit. Nam ad id tempus loco regum* COSS. *ius dicebant: Consules autem ex patribus erant. Itaque in dissensu ordinum, cùm Patres occasione iuris praecipuè vterentur ad premendam plebem, nec plebeio contra patricium ius vllum aequum esset: omnibus concionibus iactata & flagitata lex Terentia est. Restitêre tamen, septem annos ipsos, patres. Fracti demum concessêre, missíque legati in Graeciam ad Solonis inclitas leges aliarúmque ciuitatum instituta morésque noscendos. addit Dionysius etiam in Graecanicas Italiae ciuitates. Biennium plusminus legati absfuerunt. Reuersi sunt* A. V. CCCI. *Statímque plebs peruicit vt scribendarum legum initium fieret: patres tenuerunt vt* X.*viri è patriciis tantùm crearentur. Creati Ap. Claudius, T. Genutius, P. Sextius, Sp. Veturius, C. Iulius, A. Manlius, Ser. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp. Postumius, omnes consulares: Inierunt magistratum sine prouocatione* A. V. CCCII. *fineque anni propositae decem tabulae. Duae reliquae sequenti anno additae. In Graecis interpretandis vsi operâ sunt Hermodori Ephesij philosophi. Tabulas vocare placuit exemplo Atheniensium qui Solonis leges dixerunt* Ἄξονας, *tabulis ligneis incisas. quamuis istas aereas fuisse constet dissentiente Pomponio. Perlatae sunt comitiis centuriatis, fixae in foro ad Curiam Hostiliam. manserúntque, quamuis post varia incendia vrbis, vltra Septimij Seueri Imp. tempora. De diuisione tabularum ex fragmentis difficile iudicium est. Modo tamen & ordine scriptas fuisse non est dubium. Leges Regiae & Solonis, decem primas tabulas occupasse videntur: duae postremae de Sacris fuerunt, eásque à Faliscis petitas*

Seruius eſt auctor. Certè leges regiae ex I. II. & III. tabula à Feſto citantur: Lex Romuli de vendendis filiis à Dionyſio in quartâ ponitur. Fragmenta quae ſuperſunt, haec ſunt.

I. IVSSVS POPVLI ET SVFFRAGIA SVNTO, QVODCVMQVE POSTREMVM POPVLVS IVSSIT, ID IVS RATVMQVE ESTO.

II. PRIVILEGIA NE IRROGANTO.

III. DE CAPITE CIVIS NISI PER MAXIMVM COMITIATVM NE FERVNTO.

IIII. FORTI SANATIQVE IDEM IVS ESTO.

V. Qui hoſtem concitauerit, quíve ciuem hoſti tradiderit, quíve coetus nocturnos agitauerit, capital eſto.

VI. Sodalitates & collegia ſunto: aſt ne in publicas leges commodáve peccanto.

VII. QVI FRVGES EXCANTASSIT, CERERI SACER ESTO.

VIII. QVI FRVGEM ARATRO QVAESITAM PAVIT SECVITVE, PVBES CERERI SACRATOR: IMPVBES PRAETORIS ARBITRATV VERBERATOR, NOXAMVE DVPLIONEMVE PRAESTATO.

IX. Si in alieno pecus pauerit, actio eſto.

X. Qui iniuria arbores alienas ceciderit, in ſingulas xxv. aeris luito.

XI. Arboris impendentis ramos xv. pedes à terra circumcidere ius eſto.

XII. PATERFAMILIAS VTI LEGASSIT SVPER PECVNIA TVTELAVE SVAE REI, ITA IVS ESTO.

XIII. SI INTESTATVS MORITVR CVI SVVS HERES NEC ESCIT, AGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HABETO: SI AGNATVS NEC ESCIT, GENTILES FAMILIAM HERCISCVNTO.

XIV. SI FVRIOSVS ESSE INCIPIT, AGNATORVM GENTILIVMQVE IN EO PECVNIAQVE EIVS POTESTAS ESTO.

XV. HOMINEM MORTVVM IN VRBE NE SEPELITO NEVE VRITO.

XVI. HOC PLVS NE FACITO: ROGVM ASCIA NE POLITO.

XVII. MVLIERES GENAS NE RADVNTO, NEVE LESSVM FVNERIS ERGO HABENTO.

XVIII. HOMINI MORTVO NE OSSA LEGITO, QVO POST FVNVS FACIAS, NISI BELLI PEREGREVE MORTVO.

XIX. QVI CORONAM PARIT, IPSE PECVNIAVE EIVS, VIRTVTIS CAVSA ARDVITOR.

XX. NEVE AVRVM ADDITO.

XXI. QVOI AVRO DENTES VINCTI ESVNT, AST IM CVM OLLO SEPELIRE ET VRERE SE FRAVDE ESTO.

XXII. Seruilis vnctura tollitor, omniſque circumpotatio.

XXIII. Rogum buſtúmve nouum, propiùs L X. pedes, alienas aedes ne adiicito.

XXIV. Forum buſtúmve ne vſucapito.

SI IN IVS VOCET, ATQVE EAT. XXV.

SI MORBVS EVITASVE VITIVM ESCIT, QVI IN IVS VOCAS- XXVI.
SIT, IVMENTVM DATO: SI VOLET ARCERAM, NE STERNITO.

SIQVID HORVM FVIT VITIVM IVDICI, ARBITROVE, REO- XXVII.
VE, DIES DIFFEISVS ESTO.

SI VIS VOCATIONI FVAT, TESTAMINI: IGITVR EM CA- XXIIX.
PITO.

SI CALVITVR PEDEMVE STRVIT, MANVM ENDOIACITO. XXIX.

SIQVEI IN IVRE MANVM CONSERVNT, VTRIQVE SVPER- XXX.
STITIBVS PRAESENTIBVS VINDICIAS SVMVNTO.

SI VINDICIAM FALSAM TVLIT, REI SIVE LITIS ARBITROS XXXI.
TRES DATO: EORVM ARBITRIIS FRVCTVS DVPLIONE DAMNVM DECIDITOR.

REM VBEI PAGVNT, ORANTO. NEI PAGVNT, ANTE MERI- XXXII.
DIEM IN FORO AVT IN COMITIO CAVSAM CONIICIVNTO. POST MERIDIEM PRAESENTE AMBOBVS LITEM ADDICITO. SOL OCCASVS SVPREMA TEMPESTAS ESTO.

AERIS CONFESSI, REBVSQVE IVRE IVDICATIS TRIGINTA XXXIII.
DIES IVSTI SVNTO: POSTIDEA MANVS ENDOIECTIO ESTO: IN IVS DVCITO: NEI IVDICATVM FACIT, AVT QVIPS ENDO IVRE EM VINDICIT, SECVM DVCITO, VINCITO AVT NERVO AVT COMPEDIBVS QVINDECIM PONDO, NE MINORE, AVT SI VOLET MAIORE VINCITO. SI VOLET, SVO VIVITO, NI SVO VIVIT, QVI EM VINCTVM HABEBIT LIBRAS FARRIS ENDO DIES DATO: SI VOLET, PLVS DATO.

TERTIIS NVNDINIS PARTES SECANTO: SI PLVS MINVS- XXXIV.
VE SECVERINT, SE FRAVDE ESTO.

ASSIDVO VINDEX ASSIDVVS ESTO: PROLETARIO QVIVIS XXXV.
VOLET VINDEX ESTO.

QVI SE SIRIT TESTARIER, LIBRIPENSVE FVERIT, NI TE- XXXVI.
STIMONIVM FARIATVR, IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO.

CVI TESTIMONIVM DEFVERIT, IS TERTIIS DIEBVS OB XXXVII.
PORTVM OBVAGVLATVM ITO.

Qui falsum testimonium dixerit, saxo Tarpeio deiicitor. XXXVIII.

Si iudex arbiterve ob rem iudicandam, pecuniam acceperit, Capi- XXXIX.
tal esto.

Qui malum carmen incantassit, Cereri sacer esto. XL.

QVI INIVRIAM ALTERI FAXIT, XXV. AERIS POENAE XLI.
SVNTO.

SI QVIS CARMEN OCCENTASSIT, ACTITASSIT, CONDI- XLII.
DISSIT, QVOD ALTERI FLAGITIVM FAXIT, CAPITAL ESTO.

SI MEMBRVM RVPSIT, NI CVM EO PACIT, TALIO ESTO. XLIII.

XLIV. SI NOX FVRTVM FAXIT, ET IM ALIQVIPS OCCISIT, IVRE CAESVS ESTO.

XLV. Interdiu si se telo defenderit, iure caesus esto.

XLVI. SI ADORAT FVRTO QVOD NEC MANIFESTVM ERIT, DVPLIONEM LVITO.

XLVII. Furta per lancem liciumque concepta, quasi manifesta vindicantor.

XLIIX. De furto pacisci liceto.

XLIX. TIGNOM IVNCTOM AEDIBVS, VINEAEQVE CONCAPES NE SOLVITO.

L. FVRTIVAE REI AETERNA AVCTORITAS ESTO.

LI. VSVS, AVCTORITAS FVNDI, BIENNIVM ESTO.

LII. ADVERSVS HOSTEM AETERNA AVCTORITAS ESTO.

LIII. QVI NEXVM FACIET MANCIPIVMQVE, VTI LINGVA NVNCVPASSIT, ITA IVS ESTO.

LIV. Vindiciae secundùm libertatem dantor.

LV. Nequis vnciario foenore plus exerceto.

LVI. Patricij cum plebeiis connubia ne iungunto.

LVII. Via in porrectum VIII. P. in amfractum XVI. P. lata esto.

LVIII. In finibus intra v. pedes vsucapio ne esto.

FINIS.

APPROBATIO.

In his legibus nihil est quod Religionem Catholicam offendat: quod attestor

Walterus Vander Steeghen S. Theol. Licentiatus,
Ecclesiæ Antuerpiensis Canonicus.

